

๑.๓.๖ การพրณนาอย่างต้องศึกษา เช่น ในตอนที่พระสมุทร-
โขนค้ำรำราภูมานางพินทุมดี หลังจากที่พระโพธิเทพรักษ์อุ้มกลับคืนมาสู่ที่เดิม
แล้ว มีความพรมนาว่า

ไพรสังค์สัตว์พนสมทสบ

นกหทเทิงสบ

บร่องสบเนี้ยงขาบัน

ผู้อ่านจะต้องศึกวามว่า การที่สัตว์ต่าง ๆ เงี่ยบสงบเสียงกันไปหมดนั้น ไม่ใช่
พระราเกิดภัยพิบัตันใด แต่เป็นเพราความเครื่องพระสมุทรโขนที่แสดง
ออกมานั่นมากล้น จนทุกสิ่งทุกอย่างพลดอยเครื่องไปด้วยหมด แม้แต่สัตว์ต่างๆ
ก็ยังหมดความคุณของอันเป็นปกติสั般

๑.๓.๗ การพรษนาอย่างเห็นนาฎการ เช่น ในตอนพรมนา
เมืองพรมนค์ กวักล่าวถึงภาพชงทัวในเมืองว่า

ชงไชยทำนุกใน

และพระบดคือกรราย

ในตอนผู้อ่านจะมองเห็นภาพชงที่กำลังสะบัดพลว หรือในตอนพรมนาภาพ
อาครมเทพรักษ์ซึ่งนางพินทุมดีไปรับน กว่าได้บรรยายภาพดันไม้อันมีกีก้าน
สาขาวร์น และยกที่ด้องลงกงไม้ก็โขนเอนไปมารวกับจะพ่อนรำ ดังความว่า

ลมไกวกงกลพ่อน

กีกีระหบขันยานโยน

ภาพชง และ กงไม้ จังไม่เป็นแต่เพียงภาพอันแข็งท่อ ไร้ชีวิตชีว่าเท่านั้น
แต่เป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้

๑.๓.๘ การพรษนาหรือการบรรยายที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพ
ตามไปกับจินตนาการของว่าด้วย ชงมหังภาพของธรรมชาติอันดงาม และภาพ
ของคัวละครในจริยานอกอันหวานชื่น ตัวอย่างของภาพธรรมชาติได้แก่ ตอนที่
พระสมุทรโขนจะทรงพันตนขึ้นจากการสะกดในตอนเช้า เสียงสัตว์ต่างๆ ก่อข
รรร่องขึ้น จน

ເກີມເວົ້າກພຣະສຸຮີພື້
ເນື້ອບັກອຸປະກອນໄຂແສງ
ອຽນດມຮັສມືແສງ
ໃນຍອດບຸກຸນຮຣຄຣ
ທິນກຣກຮກຈາມມື
ດູງຄຣຕົ້ນພຣະນຣາຍ
ບຸຮພາກສກຮຈຣນາຍ
ຕະຫຼາກສຸຮີປະກາ

ໃນທອນຜູ້ອ່ານຈະມອງເຫັນກາພພຣະອາທີຍໍທົກ່າຍເຄລືອນຂຶ້ນສູ່ພາ
ແລ້ວສາດຮັສມືເປັນລຳນະສົງລົງມາຈົ່ນບູ້ທຣາຈຣຖກຮງ ແສງພຣະອາທີຍໍໃນທອນນັບນ
ປະກາຍເໜື່ອນສ່ອງລວດສາຍລຸດົງມາ ສ່ວນດ້ວຍບໍ່ການຮຽນກາພວິຫານດອງ
ຫວະຄຣ ໄດ້ແກ່ກາພຂອງພຣະສຸທຽນໂມນກັນນາງພື້ນຖານດີຕອນທິດຮກອງກອດກັນ
ນີ້ມີໄດ້ພບກັນອີກຮັງ ທີ່ກຳທຳໃຫ້ທິດສອງຄົງກັນ

ຫລະເນຕຣີບສຣີກຄົ່ງຍັງພັກຕຽວອານ

ໃນຍໍານາມພຸນໆທຣາບ ພຣະກຣວງ
ໃນທອນຜູ້ອ່ານຈະມອງເຫັນກາພ ສາມີກຣຍາກູ່ຫຸ່ນງໍ່ຂຶ້ນທົ່ວພັດທະນາຈາກກັນໄປ
ແລ້ວໄດ້ກັບຄືນມາພັນກັນອີກ ກຳລັດກອດກັນຮ້ອງໄຫ້ດ້ວຍຄວາມປັ້ນປັ້ງ ຈະແຍດ
ນາຕາຂອງທິດສອງພ້າຍວິນອານອີກພ້າຍໜັງ

໩. ອຸນຄ່າທາງດ້ານຄວາມຮູ້

ອຸນຄ່າຂອງສມຸທຽນຄຳນັ້ນທີ່ເອກຈາກຈະອູ້ທີ່ຄວາມງານໃນແນ່ຕ່າງ ຈະ ດັ່ງໄດ້
ກລ້າວມາແລ້ວ ກົບົນໆອຸນຄ່າທີ່ຄວາມຮູ້ອີກດ້ວຍ ຄວາມຮູ້ທີ່ໄດ້ຈາກເຮອນນອາຂະກລ້າວ
ຈຶ່ງໄດ້ເປັນປະເທດ ຈະ ດັ່ງນີ້

๒.๑ เรื่องหนัง เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนกเดือนด้วยเจตนาที่จะใช้เล่นหนัง เราจึงได้ทราบวิธีการเกี่ยวกับการเล่นหนังในสมัยนั้นໄค์พอยสมควร ดึงแต่วิธีการเล่น เริ่มจากการฉลุหนัง จนถึงการส่องไฟหลังจาก ตลอดจนธรรมเนียม การเล่นแบกโรงก่อนเล่นหนัง และเรื่องต่าง ๆ ที่นิยมเล่นกัน นับว่าเป็นเรื่องที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการละเล่นในสมัย古ขุนนี้ได้สูงไปเสียแล้ว ซึ่งเป็นประวัติที่สำคัญและโบราณคดี

๒.๒ เรื่องน้ำทิมพานต์ เรื่องสืบเนื่องมาจากไตรภูมิพระร่วง ซึ่งนับว่าเป็นความเชื่ออันหนึ่งของคนไทย คำบรรยายในเรื่องสมุทรโภษคำนั้นที่ละเอียดลออ และมองไปคุณลักษณะกับคำบรรยายในไตรภูมิพระร่วง โดยเฉพาะเรื่องของเมืองท้าวภินnar สระบอนดาต และสระฉัททันต์

๒.๓ เรื่องการจัดท้าว แสดงให้เห็นวิธีการจัดท้าวในสมัยโบราณว่า ประกอบไปด้วยกองกำลังพลอย่างไรบ้าง ทึ่งยังให้เห็นความพิถีพิถันในการเลือกคนเข้าประจำแต่ละกองให้เหมาะสมกับความสามารถอีกด้วย

๒.๔ เรื่องช้าง ความรู้เกี่ยวกับเรื่องช้างในสมุทรโภษคำนั้นที่แบ่งออกเป็น ๒ เรื่องก็ เรื่องลักษณะของช้างตามครະภูตต่าง ๆ ปราภูตัวช้างลักษณะที่ไม่คุ้นเคยถึง ๓๔ ชนิด ช้างมงคลน้อย ๓ ชนิด และช้างมีอยู่ด้วยกัน ๙ ครະภูต เป็นต้น ส่วนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ วิธีคล้องช้าง ซึ่งมีบรรยายไว้วิธีแต่การพบไขลงช้าง การทำพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับช้าง จนถึงวิธีคล้องช้าง ความรู้เกี่ยวกับเรื่องช้างที่ปรากฏในเรื่องสมุทรโภษคำนั้นที่นับว่ามีคุณค่าทางโบราณคดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะในนั้นบันทึกประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับช้างค่อนข้างไป คงมีท่วงท่าไว้ต่อตัวที่เป็นการแสดงอย่างหนึ่งเท่านั้น ส่วนที่ยังรักษาประเพณีโบราณอยู่มีเพียงส่วนน้อย

๔.๕ เรื่องภาษา วรรณคดีเรื่องมีศพที่ภาษาบาลีและสันสกฤต ประปนอยู่เป็นจำนวนมาก ศพที่บางศพที่เราเคยเห็นแต่ในรูปของภาษาสันสกฤตส่วนความหมายก็ไม่ได้แปลตรงตัวดังภาษาเดิม ต้องมีการตีความหมายให้เข้ากับคำที่เวลาลืมอุบัติด้วย ลักษณะการแปลงคำแบบแปลง ๆ ตลอดจนความหมายของคำ เป็นเรื่องที่ให้ความรู้ในด้านศพที่ภาษาไทยที่แปลงมาจากคำบาลีสันสกฤตเป็นอย่างมาก เช่น ในคำให้วัครุณ์ความว่า

พระศรีศรีสุวศดา มีพระมหา

นุภาพพันธยา

เพียงคำว่า ศรีศรี คำเดียวกันเรื่องที่จะต้องศึกษาและสันนิษฐานกันมาก เช่น บางท่านเข้าใจว่าหมายถึงไฟ ๓ กอง คือ โลภะ โภสะ โนหะ เพราะแยกศพที่ว่ามาจาก ศรี กับ อัคคี อีก แต่เป็น ย ตามหลักภาษาบาลีสันสกฤต แล้วเชื่อมกับ อะ จึงถูกยกเป็น ศรีศรี รวมความแล้วหมายความว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระศรีสุวศดาที่มีอาบุกพาพ้อนให้ญี่ปุ่น พระองค์ล่วงพ้นแล้วชั่งไฟสามกอง คือหมุดกิเลสทั้งหมดแล้ว บางท่านก็ว่า ศรี เป็นรูปคำสันสกฤตซึ่งตรงกับบาลีว่า จะ เช่นถ้าคำสันสกฤตว่า ปรุตุยาค คำบาลีจะเป็น ปริจุชาค (ไม่เป็นคำไทยว่า บริจาค) ฉะนั้น ศรีศรี น่าจะเป็นคำบาลีว่า จำก แปลว่าผู้มีการสละ ผู้มีการให้ คือ ผู้นิยมทำทาน ความตอนนี้จึงน่าจะแปลให้ได้ว่า พระพุทธเจ้าได้นำเพลյทานบารมีมาก ไม่มีใครจะเสนอเหมือนกัน เหล่านี้คือตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า วรรณคดีเรื่องสมุทรโขยคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่มีความคุณค่าเชิงทางด้านการศึกษาภาษาเรื่องหนึ่ง

ผู้แต่ง และ สมัยที่แต่ง

สมุทรโขยคำฉันท์มีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งคือ ปรากฏตามประวัติของหนังสือว่าเป็นเรื่องที่กว้าง ๗ ท่านช่วยกันแต่ง

โดยแต่งต่อฯ กันมานเป็นลำดับจนจบเรื่อง กว่า ๒ ท่านแรกเป็นกวีในสมัยอยุธยา
คือในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และกวีท่านสุดท้ายที่ทำให้เรื่องสมุทร-
โขนยคำนันท์จบบรรบุรัณลงได้เป็นกวีในสมัยรัตนโกสินทร์ คือในสมัยพระบาท-
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมเวลาแต่งทั้งสิ้นถึงก่อน ๒๐๐ ปี

กวีท่านแรกที่เริ่มแต่งเรื่องสมุทรโขนยคำนันท์คือ พระมหาราชาครุ ท่านผู้นี้
เป็นผู้แบ่งเรื่องสมุทรโขนยกเป็น ๔ ตอน ตัวท่านเองได้แต่งตอนที่ ๑ จบลง
และเก็บของตอนที่ ๒ แต่ได้ถึงแก่นิjasรนไปเสียก่อน สมเด็จพระนารายณ์-
มหาราช ทรงแต่งต่อไปได้ออกเดิกน้อยบังไม่ทันจบตอนที่ ๒ และ กรมสมเด็จ
พระบรมนาถชิดชีโนรส ทรงพระนิพนธ์ต่อไปจนจบเรื่องตามที่พระมหาราชาครุ
ได้แบ่งตอนไว้ ผิดกันแต่ว่าทรงดำเนินรายละเอียดของเรื่องไปตามความใน
สมุทรอิมชาวด ก ส่วนพระมหาราชาครุนี้แห่งเรื่องราวainสมัยของท่านเข้าไป
ในเรื่องด้วย โดยเฉพาะพระราชวิชาตรของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชใน
เรื่องการคล้องช้าง

อย่างไรก็ตามในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้แต่งนี้ ยังมีอยู่หาที่ถูกเดิยงกันอยู่บ้างบาง
ประการ คือ ประการแรกเกี่ยวกับกวนกุทองว่า พระมหาราชาครุ นั้นจะเป็นบุคคล
คนเดิบกับ พระไหรacbดี ซึ่งเชอกันว่าเป็นนิตาของศรีปราชญ์หรือไม่ ประการ
ที่สองก็คือ เกิดมีบัญญาใหม่ขึ้นมาว่า คำว่ามหาราชาที่ปรากฏในเรื่องสมุทรโขนย-
คำนันท์ อันเป็นเหตุให้นักวรรณคดีสันนิษฐานกันว่าผู้แต่งเรื่องสมุทรโขนยคำนันท์
ในตอนแรกคือ พระมหาราชาครุนั้น อาจจะเป็นกวีอีกท่านหนึ่งซึ่งขอว่า มหาราชา
ได้หรือไม่

จะได้กล่าวถึงกวีท่านต่อๆ ตัวได้กล่าวนานมaled้วยตามลำดับ

พระมหาราชครุ

พระมหาราชครุจะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และเป็นหนึบถือของสมเด็จพระราชนิมหาราช แต่ปีร่วงต้องท่านไม่ปรากฏ บางท่านสันนิษฐานว่า หลังเรียกว่า พระมหาราชครุนั้น อาจจะเป็นคนเดียวกับพระไหรราชวเมืองพิจิตร ซึ่งดูเหมือนจะทำราชการมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนถึงสมัยสมเด็จพระราชนิมหาราช บางที่จะได้เป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระราชนิมหาราชด้วย จึงเรียกันว่า “พระมหาราชครุ” แต่อย่างไรก็ตาม นามบรรดาศักดิ์ที่ปรากฏในท่านี้ยังนั้น แสดงว่าพระมหาราชครุกับพระไหรราชเป็นเชื่อขอเช่น ช้างราชนักนักคนนั้น เช่น เมื่อเวลาพระมหากรุณาธิคุณเสด็จออกว่าราชการแผ่นดิน ระยะเข้ามาได้ไว้เป็นคำรวมว่า “พร้อมด้วยหมู่มาตยกิริยาไหรราชมณฑร์กวะวิชาครุปีโปหิตาจารย์ผู้เบื่องนาหนองกงมาศ” หรือ “พร้อมด้วยสมเด็จพระราชนิรสาพะภากในขานตราหมาอามาตรย์มนตรีกวะวิชาตราชปีโปหิตาไหรราชครุผู้พระนาหนองกงมาศ” หรือคำอื่น ๆ คล้ายคลึงกันนี้ ซึ่งเห็นได้ว่า ก่อตัวกันไว้หลังผู้นี้ดำรงอยู่เป็นโหรและราชครุ แสดงว่าเป็นคนละคนและต่างกัน ตำแหน่งผู้ด้วยกัน

ในกฎหมายเที่ยวนาด กึกถ่าวถึงพระมหาราชครุกับพระไหรราชด้วยว่าเป็นคนละคน ก็อกถ่าวว่า “อนึ่งการอาดับพระมหาราชครุ พระราชนิมหาราช พระอาจารย์พระไหรราชดี พระศรีมโหสก พระศรีศักดิ์ ให้กำกับหนคราชปะเพณโดยขบวนโนราลและให้ถือกำกับดพิชัยโดยคำหรับศาสดราเวท... ผู้ให้นามมิชอบโดยพยากร จัดครุพิธีหนึ่งต้องสาตร บังคับผู้ชุมโหมเมทมนตร บอกคำหรับผิดพลัง ไทยพระอาจารย์มัดแขวน ไทยพระมหาราชครุ พระราชนิมหาราช พระไหรราชดี พระศรีมโหสก พระศรีศักดิ์ ประคำไหญ์แขวนคอ” แสดงว่า พระมหาราชครุ

กับพระไหรacbดีเป็นคนละคนกัน ทึ่งคำแห่งพระมหาราชครุพราหมณ์ก็ยังน้อย
ชนตรามเท่าทุกวันนี้ ตามทำเนียบศักดินาโบราณ ก็ปรากฏว่ามีคำแห่งพระมหา-
ราชครุอยู่ ๒ คำแห่งนั้น คือ พระมหาราชครุ พระครุฑชธรรมราชสุภาษีศรี-
วิสุทธิคุณวินูลธรรมวิสุทธิพรหมอาจารย์ขึดพุทธอาจารย์ นา ๑๐๐๐๐ เป็นพระ-
มหาราชครุฝ่ายลูกขุน ณ ศาลาหลวง คำแห่งหนึ่ง กับ พระมหาราชครุ พระรา-
ประโภหิตอาจารย์ราชสุภาษีศรีบรมแหงคงบุรี โสดมพรหมญาณวินูลสีลสุจิตร-
วิษะเวทพรมพุทธอาจารย์ นา ๑๐๐๐๐ เมื่อนอกัน เป็นพระมหาราชครุฝ่ายพราหมณ์
ปุโรหิตอีกคำแห่งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้พระมหาราชครุผู้แต่งสมุทรมโนยคำฉันท์นั้น
อาจเป็นพระมหาราชครุผู้มีคำแห่งนั้นฝ่ายลูกขุน หรือพระมหาราชครุพราหมณ์
ปุโรหิต คำแห่งนั้นได้คำแห่งหนึ่งก็ได้

พิจารณาตามเรื่องราบทกถ่าววีไวนหนังสือสมุทรมโนยคำฉันท์ เห็นได้ว่าท่าน
ผู้แห่งเป็นผู้รอบรู้ธรรมคดีกว้างขวางเป็นอย่างยอดเยี่ยม และรู้งานบธรรมเนียม
ตลอดจนราชประเพณีต่าง ๆ เป็นอย่างดี โปรดเบนพาธราชประเพณีเชิงกับการจับ
ช้างเก้อน ซึ่งพราหมณาไว้อบย่างและอธิษฐานและพิสศาสนา คงจะเป็นการแทรก
พระราชชัยวัตรของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไว้ในคำฉันท์เรื่องนัดด้วย เพราะ
ปรากฏว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพอพระราชหฤทัยในการจับช้างเก้อน
เป็นอันมาก หนังสือคำฉันท์เรื่องนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าพระมหาราชครุเป็นผู้รอบรู้
ราชประเพณีเป็นอย่างดี ท่านคงจะเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ผู้เป็นหัวก้าของราชการ
แผ่นดินผู้หนึ่งในสมัยนั้น ประวัติตอนต้นของท่าน ทางรวมไม่ แต่เกี่ยวกับ
อาสานาของชีวิตนั้น คำนานาแห่งเรื่องสมุทรมโนยคำฉันท์ของท่านที่เล่าสืบกันมา
ช่วยให้เราทราบได้บ้างว่า ท่านได้ถึงแก่อันจารกรรมก่อนสันรัชสมัยของสมเด็จ
พระนารายณ์มหาราช เพราะเล่ากันมาว่าสมุทรมโนยคำฉันท์ ตอนทว่าเป็นสำนวน
ของพระมหาราชครุไม่จบเรื่อง ด้วยสันสุดลงเพียงพระสมุทรมโนยคำฉันท์ทางพิม-
พุทธ์ไปใช้บน คือตรงที่กล่าวว่า

พระเศศคัมภีร์ลักษณ์

อุณาครมอาสา—

นเทพบุตรอันบด

เล่ากันมาว่า ท่านแต่งคำฉันท์เรื่องนี้ค้างอยู่ เช้าไว้ว่าท่านคงจะถึงอินจกรรมเสี้ยง ก่อนจะไม่ชื่อเรื่อง

นอกจากสมุทรโขยกคำฉันท์แล้ว มีหนังสือที่กล่าวว่า พระมหาราชครูได้แต่งไว้อีก ๑ เรื่อง คือ เสื้อโคคามันพ์ แต่เรียกว่าในโคลงตอนห้ายของคำฉันท์เรื่องนี้ว่า “พระบรมครู” ซึ่งจะหมายถึงท่านผู้เดียวคนกับพระมหาราชครูหรือไม่ ไม่อาจทราบได้แน่ เสื้อโคคามันที่นี้ ถ้าเป็นสำนวนของพระมหาราชครูคนเดียวคนกับท่านที่แต่งสมุทรโขยกคำฉันท์ ก็คุณเหมือนท่านจะแต่งเรื่องนี้ไว้ก่อนเรื่องสมุทรโขยกคำฉันท์ อกันนั่นท่านจะแต่งเรื่องใดไว้อีกหาปรากฏไม่^(๔๔)

พระไหรacbดี

พระไหรacbดี เป็นกวีผู้ใหญ่อีกท่านหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระนราษฎร์มหาราช ถ้าพิจารณาตามนานัมรรคาศักดิ์ ท่านผู้นี้เป็นเจ้ากรมไทรง มีศักดินา ๓๐๐๐ ก้าวคันมาว่าท่านเป็นผู้เดียว หนังสือจันดาวดี ซึ่งใช้เป็นตัวเรียนหนังสือไทยเล่นแร่ที่มีขึ้นในภาษาไทย ในหนังสือเรื่องนั้นมีกล่าวไว้ว่า เดิมท่านอยู่เมืองสุไหทัย และแต่งหนังสือนั้นขึ้นถวายสมเด็จพระนราษฎร์มหาราช อีกด้วย หนังกล่าวว่าเป็นชาวนเมืองไอซบูร์ เมืองพัจตร

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสั่นนิยมฐานว่า ท่านจะจะเป็นคนๆเดียวคนกับ พระไหรacbดีท้ายหนู ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าป্রาสาททอง ซึ่งครั้นหนึ่งได้ทรงยกลงบัญญาของพระไหรacbดีด้วยการเอาขันทองครอบหนูชิงتكلังมา แล้วครั้งสุดท้ายเป็นสัตว์อะไร มีคดว พระไหรacbดีทูลว่า เป็นสัตว์สีเทา มีจัมวน ๔ ตัว เมื่อทรงเบ็ดขันทองออก ก็ปรากฏว่ามีหนู ๔ ตัวจริงๆ เพราหนู

(๔๔) ชนิก อุ่นโพธิ์, “ประวัติพระมหาราชครู”, เรื่องเกิม, หน้า (๓๙)-(๔๖)

ได้คดสอดสูกออกมาน้อก ๆ ตัว และอีกตอนหนึ่ง ท่านได้ทำนายว่าไฟจะไหม้พระราชวัง ก็ปรากฏว่าเป็นจริง เพราะพื้นที่ผ่าลงมาท้องพระมหาปูรษา แล้วเกิดไฟไหม้ถูกตามขึ้น

สมเด็จพระนราษฎร์มหาราชคงจะได้ทรงเคยเป็นศิษย์พระไหรราชบดีแต่ทรงพระเยาว์ และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ท่านคงจะถึงแก่อนิจกรรมไปก่อน พ.ศ. ๒๔๒๓ เพราะมีข้อความปรากฏในบานแพนกของหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงท่า หรือ พระราชนพงศาวดารฉบับหลวงปู่ระเริญ ว่า

“ศุภมัคคุ ๑๐๙๒ (๒๔๒๓) ศกวนกนักยั章程 ๔ ๖๖ ๕ ค้า ทรงพระกรุณาตรัสเห็นอภิลั้นเนื่องกระหม่อมสั่งว่า ให้ออกกฎหมายเหตุของพระไหร เยี่ยนไว้แต่ก่อน แลกฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอบนังสือ แลเหตุซึ่งมีในพระราชพงษ์ฯ ควรนี้ ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ลำดับศักราชกันมาคุ้งเท่านั้น”

ท่านที่ระบุนามไว้ว่า “พระไหร” ในบานแพนกนี้ อาจหมายรวมไปถึงพระไหรราชบดีคนก่อน ๆ ที่เด็บันทึกเหตุการณ์พระราชพงศาวดารสืบต่อ กันมาถึงแต่ก่อนพระไหรราชบดีผู้แต่งจินดามณกได้ แต่ถ้า “พระไหร” ที่กล่าวถึงในบานแพนกนี้ หมายถึงพระไหรราชบดีผู้แต่งหนังสือจินดามณนี้ ก็แสดงว่าท่านจะต้องถึงอนิจกรรมไปก่อนนี้แล้ว สมเด็จพระนราษฎร์มหาราชจึงดำรัสสั่งให้ออกกฎหมาย หรือเข้าพนักงานเป็นผู้ร่วมรวมจดหมายเหตุของท่าน ถ้าหากท่านยังมีชีวิตอยู่ก็คงจะรับสั่งให้ท่านเป็นผู้ทำเร่องเป็นแน่

พระไหรราชบดีเองที่กล่าวกันว่าเป็นบิดาของศรีปูรชาญ ยอดกวีอีกท่านหนึ่งในรัชสมัยสัมเด็จพระนราษฎร์มหาราช^(๒๓)

(๒๓) ชนิก ออยฟอร์ “พระไหรราชบดี” กำครัวญศรีปูรชาญ นิรภานรินทร์ ผู้ร่วมรวม พ.๘ ประมวลมากร (พระนคร: แพร์พิกยา, ๒๕๐๒), หน้า ๔๐๔-๔๐๕

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นพระราชโอรสองในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระราชชนนีเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงพระราชสมภพเมื่อ ๖๒๐๗ พ.ศ. ๒๑๕๔ เหตุที่ทรงได้นามว่า “นารายณ์” นั้น ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า เมื่อปีสุก พระญาดีแคลเห็นว่าทรงมีสักการ แต่ใน “คำให้การชาวกรุงเก่า” และ “คำให้การบุนหลงหาวัด” ว่า เมื่อยังทรงพระเยว่นนี้ ได้เสด็จไปช่วยดับเพลิงที่ใหม่พระทันนั่งมังคลากิ่ง บรรดาคนทั้งปวงต่างพากันเห็นว่าทรงมี ๔ กร จึงได้รับพระนามว่า “พระนารายณ์”

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระราชอนุชารวมพระชนกหลายองค์ แต่ต่างพระราชชนนีกัน ปรากฏว่า มีแต่พระราชชนนียศรุคณิองค์เดียวที่ร่วมพระราชชนนีก็อ เจ้าพ้าครรสุวรรณ ซึ่งเรียกันว่า พระราชกัลยาณี ภายหลังได้โปรดฯ สถาปนาเป็นกรมหลวงโยธาทิพ เมื่อทรงพระเยวอร์บูร์ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นคงจะทรงได้รับการศึกษาจากพระไหรacbดี พระอาจารย์พรหม พระพินธรรมรรน และสมเด็จพระพุทธโนมายารย์

เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองครั้งอบรมราชนมบดีแก่เจ้าพ้าไชย แล้ว เสด็จสวรรคุณนี้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงร่วมคิดกันกับพระครรสุวรรณ ผู้เป็นพระเจ้าอาชวายกันกำจัดเจ้าพ้าไชยผู้เป็นพระเชษฐาเสีย แล้วกวางราชนมบดี แด่สมเด็จพระครรสุธรรมราชา ส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชแต่ปีกุถุต์อมว่า สมเด็จพระครรสุธรรมราชาได้ทรงพยาบาลจะเออพระราชกัลยาณีมาเป็นพระชายา จึงเกิดเป็นอริกันขึ้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงกำจัดสมเด็จพระครรสุธรรมราชาเสีย แล้วเสด็จฯ ลงกรองราชสมบดี

ครั้นวันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปี ๖๒๐๗ พ.ศ. ๒๑๕๕ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระชนนีได้ ๒๕ พระพรยามโดยบัญญัติ นับว่าเจ้าเกณฑ์

เมญซเพศ จึงได้โปรดให้ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ในครั้งนี้เองที่มีรับสั่งให้พระมหาราชครุ แต่งเรื่อง สมุทรโภษคำฉันท์ ขึ้นเพื่อใช้เด่นหนัง ในงานสมโภช

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีสัมพันธไมตรีกับราชสำนักของพระมหา-

กษัตริย์ซึ่งทรงเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ของโลกร่วมรัชสมัยเดียวกันหลายพระองค์ เช่น พระเจ้าเนื้งอุหหรือพระเจ้าเสบ ใจวายองเต้ แห่งราชวงศ์แม่นจูของจีน พระเจ้า ไอรังเซน จักรพรรดิแห่งราชวงศ์ไมกุลของอินเดีย พระเจ้าอับบาสที่ ๒ และ พระเจ้าสุลามาน ชาห์แห่งราชวงศ์โซฟิของปอร์เชีย และหลุยส์ เลอวังด์ เอม-

เปอเรอแห่งราชวงศ์บัวร์บองของฝรั่งเศส ต่างมีราชทูตประจำสถานนี้และ
เครื่องราชบรรณาการไปมาติดต่อแลกเปลี่ยนกันตลอดรัชกาล

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระปรีชาญาณในศิลปะและวรรณคดีเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้หลายเรื่อง เท่าที่ทราบกันต่อมานาน
นับนี้

๑. สมุทรโภษคำฉันท์ (บางตอน)

๒. พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต ๗ เรื่อง ก็อ

๒.๑ พาลีสอนน้อง ๑๒ บท

๒.๒ ทศรถสอนพระราม ๑๒ บท

๒.๓ ราชสวัสดิ์ ๖๓ บท

๓. ฉันท์ดุษฎีสังเวยกล่อมช้างของเก่า^(๒๔)

๔. เพลงยาวพยางค์กรุงศรีอยุธยา และเพลงยาวสั้นว่าสถาบันท

๕. บทพระราชนิพนธ์โคลงโศกโศกอบกับศรีปราชญ์ และกวนชื่ออัน ^{๙๙๔}_๔ ฯ

รัชสมัยของพระองค์พรั่งพร้อมด้วยนักปราชญ์ราชบัณฑิตและพระมหาการานุ-

(๒๔) ในที่อื่นๆ มักจะกล่าวว่า ไม่ทราบผู้แต่ง

กระผู้แต่งงานในคัมภีร์พระไครบี้ภูกและทรงวิทยาคุณ พระองค์ทรงฝึกให้ในทางพระธรรมและข้ออัตรปฏิบัติในพุทธศาสนา ทรงวิสาสหบพะธรรม gere ทั้งหลายเหล่านั้นอยู่เนื่องๆ ดังจะเห็นได้จาก พระราชนิจชา หลาวยเรืองที่เกิดขึ้น ในรัชกาลของพระองค์ ราชสำนักของไทยในสมัยนั้นจึงเต็มไปด้วยกว่าผู้นับเสียง เช่น พระมหาราชกูร พระมหาอินดี้ พระศรีโนหสฤ ขุนเทพกิ ศรีปราวษฎ์ ฯลฯ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีใช่แต่จะทรงโปรดปรานและพำนกิจที่เก่าแก่ แต่ทรงโปรดศรัทธาอิกด้วย พอพระราชหฤทัยในการเสด็จประพาสมี ทรงจับช้างเลื่อนเป็นประจำ จึงมีฉันฑุชภูสังเวกกล่อมช้างและด้วยรากช้าง เกิดขึ้นในสมัยของพระองค์

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสด็จดำรงราชสมบัติอยู่ ๑๒ ปี สวรรคต เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ สิริรวมพระชนมายุได้ ๕๖ พรรษา^(๒๕)

สมุทรโภษคำฉันท์ ความที่เป็นพระราชนิพนธ์นั้น ทรงดำเนินความต่อจากที่พระมหาราชกูรแต่งค้างไว้ ดังนี้^(๒๖) ความว่า

“พิพะภะกูอَا—	ศรัมสถานศรีการกอ
แคมแก้วประกลยน—	ตประกิจประภากัน”

แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงพระราชนิพนธ์ไปค้างอยู่เพียงตอนพิทักษ์ ๒ คนรับกัน ตนหนึ่งแพ็ตกลงไปในสวนของพระสมุทรโภษ เพียงความว่า

“คนกุดายกีจะตายผู้เดียวไกรจะแลดู	
ไอ้แก้วกับคนกู	ฤหิท”

ดังเด่นนมา สมุทรโภษคำฉันท์ก็ค้างอยู่เพียงนั้น ดังแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งมีถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

(๒๕) ชนิก อัญโญธ์, “พระประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” สมุทรโภษ.
คำฉันท์ (พะนก: กรมศิลปกร, ๒๔๐๗), หน้า (๙) – (๓๘)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชัยในรัช

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชัยในรัช เป็นพระไตรส
พระองค์ที่ ๒๙ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเจ้าออมมารดา
จั้ย (ซึ่งต่อมาเป็นท้าวทรงกันดาล) เป็นมารดา ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย
ชัน ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม ปีชง พ.ศ. ๒๓๓๓ พระนามเดิม พระองค์-
เจ้าข่าวสุกร เมื่อพระชนม์ได้ ๑๖ พรรยา ตรงกับปีชง พ.ศ. ๒๓๔๕ ได้ทรง
ผนวชเป็นสามเณร ประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุพน ต่อมาเมื่อปีมะเมีย พ.ศ.
๒๓๕๓ ขณะดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าข่าวสุกร ในรัชกาล
ที่ ๒ ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและทรงศึกษาในสำนักสมเด็จพระพนรัตน์ วัด-
พระเชตุพน ต่อมาจะเป็นบัวได้ไม่ปรากฏ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน-

กานภัย ได้โปรดฯ สถาปนาชื่อเป็นกรรมหมื่นนุชิตชัยในรัช ศรีสุคตชาตดิวงศ์
สอด ณ วัดพระเชตุพน ได้ทรงรับการสถาปนาเลื่อนพระบชานไปเป็นลำดับ
๕๘ พระชนมายุเมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย ชัน ๕ ค่ำ ปีชง อุ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม
๒๓๕๖ ถวิรawan พระชนมายุได้ ๖๙ พรรยา ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๖๕
ภายหลังที่รับพระชนม์แล้ว ๖๘ ปี พระบาทสมเด็จพระมหามyth เจ้าอยู่หัว
โปรดฯ สถาปนาชื่อเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชัยในรัช

สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชาตรีทรงเป็นกว่าสำคัญของพระองค์หนึ่งในบุครัตน-
ไกสินทร์ ทรงชำนาญเป็นพิเศษในด้านแห่ง โคลง ลิลิต และฉันท์ มากจะหา
กับผู้อื่นแสวงขอเหมือน ได้ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ล้วน
แต่ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่ไพเราะ และมีความสำคัญยิ่งต่อวรรณคดี
ของไทย เช่น ปฐมสมโพธิ มหากัลวะยิava กุญแจสอนน้องคำฉันท์ สรรพ-
สกธิคำฉันท์ ลิลิตเทลงพ่าย รวมทั้งสมนุทรโขนคำฉันท์ตอนปลาย^(๒๖)

(๒๖) ฤกุทรพย์ ชื่นรุ่งโรจน์ (ເກຍແມ່ນກົງ), “พระประวัติสมเด็จพระมหา-
สมณเจ้า กรมพระบรมานุชิตชัยในรัช” ສະຫງວໄນຍຄຳฉันທ໌ (ພຣະນກຣ : ກຣມຄົດປາກ,
໨໫໩), ໜ້າ (๔๗) – (๔๐)

เหตุที่ทรงแต่งเรื่องสมุดไว้คำฉันท์ตอนนี้ เป็นเพราะเรื่องนี้ได้ดังนี้
เนื่องนานรา ๑๖๑ ปี ไม่มีผู้ใดแต่งต่อ กรณีถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ-
นั่งเกล้าฯ กรมมหา่น ไกรสวิชัยกับพระสนมดีบาก ได้ทราบทุกดอราษานาให้
ทรงแต่งต่อครั้งเด่นกว่า

พิทักษ์ธุกข์ดันศีญ ควรค่ารำเรื่ွย

บูรุกสำเณสันศัลย

แต่เมื่อทรงนิพนธ์ไปได้ลึกน้อยขั้นเรื่อง กรณีนี้ไกรสวิชัย
กับพระสนมดีบากสืบพะชนม์และถึงแล้วก็รอมไว้เสียก่อน สมเด็จฯ จึงทรง
สั่งเวชพระทัย หยุดนิพนธ์ไปเสีย ๒ ปี จนกรณหดวงวงศารชีราษសนิทกรานทูล
อราษานาให้ทรงนิพนธ์ต่อไปอีก จึงทรงนิพนธ์ไปจนจบ โดยดำเนินเรื่องไป
ตามนิทานที่ปรากฏในบัญญาชาติก สมเด็จฯ ได้ทรงถ่องพระองค์ไว้คาม
พระวิสัยเชิงกว่าว่า

โดยมุนาจะทุกทัย อคสูตรไขขบ

กิ่วๆาแล้งแห่งสยาม

ช้อยคิดลิขิตด้วยพญานาม คือแต่งเดินตาม

สตินบัญญาอย่างเปริ่

ห่อนเอือนอุกอาจไอยร์เรอา เกียงคู่คุเบา

บุราณการณฤาหมาย

มหาราช

ได้มีผู้กันพน (๒๙) วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งยังไม่
เคยได้ตีพิมพ์เป็นเล่มมาก่อน วรรณกรรมเรื่องนักอ ลิลิ特派จันทกินรี ระบุชื่อ
ผู้แต่งไว้ว่า

(๒๙) นายชัย เรืองศิริ

ມາຮາຈູ້ດີ	ບັນເຍງ
ມະລອງເຮືອງລົມືກລ່າວ	ສົ່ນໄວ້ຍ
ຫນກົມງປັງເນາ	ໄພທີສັກ
ຫວັງກຽນນຽນໃດໆຍ	ສົ່ນສ້າງນນສກາງ
ແລະຮູບນັກແຕ່ງໄວ້ວ່າ	

แสดงว่าแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ทรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนราธิราษฎร์มหาภู
จึงเกิดข้อสันนิษฐานกันขึ้นใหม่ในด้านคัวผู้แต่งสมุทรอุณาคามีฉันท์ตอนแรก
นายชัย เว่องศิลป์ ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า

๖. พะกິກນຸ້ອມ ນາງຣາຊ (๒๘) ນ່າຈະເປັນຜູ້ແຕ່ງສມຸກ ໂມຍຄຳລັບທີ່
ເພຣະແມັນແຕ່ໆສົມເຕົຈ ກວມພະປ່ມນານຸ້ອມ ກີ່ງຮຽບບຸ້ອຸ້ມື່ແຕ່ງໃນຄອນຕົ້ນໄວແຕ່
ເພີ່ງວ່າ

เรื่องแรกน้ำรากปีบราบ ไม่จบจนน้ำรากผัน

ແນກທີ່ບໍລິຫານ

๒. หลวงศรีมโหสก ผู้แต่งเรื่อง ตีพิมพ์ไว้ๆ ก่อนเป็นเรื่องเท็จฉบับลักษณะ
ของตน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดชเป็นผู้หัวเรื่องหนังสือเท่าๆ ได้ดีกว่าคนในรุ่นหลัง ได้กล่าวถึงเหตุที่ท่าน
เขียนเรื่องตีพิมพ์ไว้ขึ้นว่า

(๒๘) มหาราชนาราชธรรมยาธิ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ชื่นเรียกกันว่า มหาราชนทุกประองค์ ถ้าเป็นเช่นนั้น มหาราชน ก็ต้องหมายถึงกองหน่วยยก

ดูดังน้ำท่วง	เรื่องสมุทร ในเมือง
ทำเทียนอนุรุทธ	เรื่องไฟน้ำ
พระกรุณามือสุด	ไสภาคช์
ทำเทียนพระลอดในน้ำ	เนื่องน้อมใจกว่า
ความในที่น้ำบ่อบ่ำว่า มหาราชน เป็นผู้แต่งเรื่องสมุทรในเมือง มีข้อที่น่าสังกัดคือ	
ท่านระบุว่า เรื่องสมุทรในเมืองแต่งเดียวนแบบอนุรุทธ	

นายชัย เรืองศิลป์ ก่อตัวว่าอ่อนนุรุทธในที่นี้หมายถึงอนุรุทธคำฉันท์ของ
ศรีปราชญ์ จึงทำให้น่าสงสัยว่าตัวตนคือในตอนนี้ เพราจะตามประวัติธรรม
ที่ถือว่า เรื่องสมุทรในเมืองคำฉันท์แต่งก่อนเรื่องอนุรุทธคำฉันท์^(๒๙)

๓. ในโคลงกวีในรายที่พระยาครัวสวนรวมไว้ นี่โคลงบทหนึ่งระบุว่า
พระมหาราชน เป็นผู้แต่งคือ

มลักษณ์ในชาเขียว	นรนิตร
เป็นสำเภาไฟจีตร	เมืองได้
จะลงร่างวัด	ชวนแก่ ออกเชย
แม้นหนั่นวันนั้นไอ้	พเพียงเดินสา
พระมหาราชน คนนี้ฯจามาดัง	พระภิกษุผู้แต่งสมุทรในเมืองคำฉันท์มากกว่า
เจ้าเชียงใหม่ ^(๓๐)	

จากเหตุผลทั้งสามประการนี้ นางฤลิตรพย์ เกษมเม่นกิจ ได้ให้ความเห็น
ไว้ว่า

๑. สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตฯ ได้ทรงระบุว่า มหาราชน เป็นพระ อาจ
เป็นกษัตริย์ หรือเจ้านายก็ได้ ยังไม่เป็นหลักฐานเพียงพอที่จะกล่าวว่า มหาราชน
คือ พระภิกษุ

(๒๙) อนุรุทธ ในที่นี้อาจหมายถึง เรื่องอนุรุทธในกัมภีร์วิชญุปาราม ก็ได้
ก็คงที่กล่าวไว้แล้วในตอนกัน

(๓๐) ชัย เรืองศิลป์, “โกรแต่งสมุทรในเมืองคำฉันท์” ศิลปกร ปีที่ ๔ (เดือน ๑
(พฤษภาคม, ๒๕๐๘), หน้า ๗๖-๘๕

๖. ข้อความในลิลิตพระภูบังไข่ข้างมีได้ เพราะผู้แต่งอยู่ห่างจากพระบะเวลาที่อย่างอื่นมาก ส่วนคำว่า มหาราช ของพระศรีวินัยสถาปัตยามาจากสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตฯ และเรื่องที่ว่าอนุรุทธคำฉันท์แต่งก่อนสมุทรโภษคำฉันท์นั้นก็อาจจะเป็นความคิดของพระศรีวินัยสถาปัตย

๗. ในโคลงกวีโบราณ มีระบุแต่เพียงบทเดียวเท่านั้น ว่า พระมหาราชนั้น เมืองยังยืนไม่ได้ไว้ พระ หมายถึงพระภิกษุ

อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่า สมุทรโภษคำฉันท์ และ อนุรุทธคำฉันท์นั้น มีวิเชียบที่ใกล้เคียงกันมาก ทั้งวิชชานาง การพวรรณนาทัพ การพวรรณนาความสำนารถของตัวเอกในเรื่อง ฯลฯ ส่วนที่เราเชื่อกันมาว่า สมุทรโภษคำฉันท์แต่งก่อนนั้น เป็นพระราชาเชื้อว่า พระมหาราชครุ แต่สมุทรโภษคำฉันท์ และศรีปราชญ์ซึ่งเป็นบุตรของพระมหาราชครุ แต่งอนุรุทธคำฉันท์ สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตฯ ก็ไม่ได้ทรงระบุว่า พระมหาราชครุ เป็นผู้แต่งสมุทรโภษคำฉันท์ เพียงแต่ทรงระบุว่า มหาราช กวัญความสำนารถเมืองพระองค์หากรจะทรงเต็มคำว่า ครุ หรือคำอื่นใดในความหมายเดียวกันลงไปอีกให้สมบูรณ์ก็น่าจะทำได้ ถ้าทรงทราบว่าเป็น พระมหาราชครุจริง

ส่วนเรื่องที่ว่า มหาราช ออาจจะเป็นกัวอิกห่านหนานในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เป็นเรื่องที่น่าพิจารณา หากเราค้นคว้าต่อไปได้ว่า มหาราชผู้แต่ง สมุทรโภษคำฉันท์ คือใคร และ มหาราช ผู้แต่ง ลิลิตจันทกินธ์ คือใคร บางที่เราอาจจะคล้องความบุญหนานเรื่องการแต่ง ลิลิตพระลอด ที่ปรากฏความว่า

ขอเสรีมหาราชาเจ้า นิพนธ์

โปรดมิ้ง เพาะวิชีการบรรยายในสมุทรโภษคำฉันท์และในลิลิตพระลอดบางตอน

เข่น ตอนชมโภมตัวจะครอเอกสารฝ่ายชายนั้นมีกัญฉะที่คล้ายคลึงกัน คือชมว่า
งานเหมือนพระจันทร์ และคุก่่งเหมือนกันชนุ เป็นต้น^(๓๐)

ในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งเรื่องสมุทรอิมยคำฉันท์พอสรุป
ความได้ว่า นักวรรณคดีส่วนมากเชื่อว่า เป็นวรรณคดีในสมัยสมเด็จพระนา-
รายณ์มหาราช พระมหาชนครุเป็นผู้แต่งตอนแรก สมเด็จพระนราธิณ์มหาราช
ทรงเป็นผู้แต่งในตอนต่อมา และสมเด็จฯ กรมพระบรมานุชิตชัยในสตรองแต่ง
ตอนจบ เมื่อรัชกาลที่๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนบัญชาที่ยังถูกเติบยกันก็คือ^{๔๔}
พระมหาชนครุ กับ พระไหรอินดี เป็นบุคคลคนเดียวกันหรือไม่ และบัญชา
ไม่มีสุดก็คือ ผู้แต่งเรื่องสมุทรอิมยคำฉันท์ตอนตนอาจจะได้แก่กวีอีกท่านหนึ่ง
ที่เชื่อว่า มหาราช ได้หรือไม่ ข้อที่น่าสงสัยอีกข้อหนึ่งก็คือ สำนวนบางตอน
ในเรื่องสมุทรอิมยคำฉันท์ อนิรุทธิ์คำฉันท์ และลิลิพะล้อ มีส่วนที่คล้าย
คลึงกันจนน่าจะคิดว่าเป็นสำนวนของกวีคนเดียวกันจะได้หรือไม่ บัญชาเหล่านี้
เป็นเรื่องที่นักศึกษาและผู้สนใจวรรณคดีควรจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

ภาพผู้เหี้อ ของ เจ้าพ้าธรรมธิเบศ

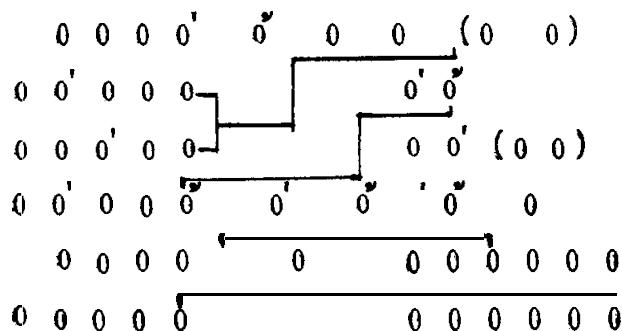
บทผู้เหี้อ ของเจ้าพ้าธรรมธิเบศ เป็นพระนิพนธ์ที่มีค่าสูงสุดในวงวรรณ
คดีไทย และถือกันเป็นฉบับครู ใช้เป็นแบบในการแต่งภาพผู้เหี้อ กันมาทุก-
ทุกทุกสมัย ทั้งยังใช้เป็นบทเหี้อของนวนเสศีพบุหยาตราทางชลมารย์ขุนศรavn
ให้ทุกวันนี้ นับว่าเป็นบทกวีนอมมะที่มีชีวิตชีวาอยู่ตลอดกาล ส่วนบทเหี้-
อของก้าว ก็เป็นบทพระนิพนธ์ที่แสดงถึงพระวัตถุชีวิตของกวีเจ้าพ้าที่สำคัญ
มากในด้านจินตนาการเป็นอย่างดี ส่วนบทเหี้อสัจ្តา และ เหี้คราภู ไม่แน่ว่าเป็น

(๓๐) ฤทธิพัฒ์ เกษมกิจ, “บันทึกเรื่องผู้แต่งสมุทรอิมยคำฉันท์” ศิลปกา^{๔๔}
บกที่๙ เล่ม๑ (พุทธศก, ๒๕๐๗), หน้า ๓๖-๔๔

พระนิพนธ์ของพระองค์ท่านหรือไม่^(๑๖) แต่ก็นับว่าเป็นบทที่มีความไว้ใจเช่นกัน จึงจะได้นำมาศึกษา ณ ที่นี้ด้วย

ຄົກ້ານະຄຳປະເທດ

โคลงในกาพย์เห่าเรื่องมีลักษณะคล้ายกับโคลงสี่สุภาพในบ้ำชุบัน แต่การ
วางแผนโดยไม่ตรงกับแผนผังโคลงสี่ในบ้ำชุบัน เพราะเป็นโคลงที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมาย
กาพย์แบบใหม่ แผนผังของกาพย์ห่อโคลงดังกล่าวมีลักษณะเดิม



ป่างเสด็จประเวศด้าว	ชาໄໄຍ
ทรงรัตนพิมานไว้ชย	ກົງແກ້ວ
พระเจ้าพร้อมพากเพียร	ແຫນແໜ່ງ
ເຮືອກຮະບວງຕົ້ນແພຣວ	ມາພຣີສພຣັງພາຍທອງ
พระเสด็จโดยเดนชล	ทรงເຮືອດັ່ງນາມເນືດມາຍ
ກົງແກ້ວແພຣວພຣະມາຍ	ພາຍອ່ອນຫຍັນຈັນຈາມອນ

(๓๒) ຮັນກ ອູ້ໄພຣີ, “ກໍານຳ” ເຊົ້າພ້ອມຮຽນຂຶ້ນເກ ກວ້ອນຕັ້ງທະບຽບປະເວັດ

๔
เนื้อหา

บทที่เรื่อง แบ่งเนื้อความออกเป็น ๕ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ เหชั่นเรือกระเบน เนื้อการบรรยายภาพเรือชนิดต่าง ๆ ที่อยู่ในกระบวนพุทธศาสนาทางธรรมราตร

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๙ บท

ตอนที่ ๒ เหชั่นปลา เมื่อการซ่อนความงามของปลาชนิดต่าง ๆ เปรียบเทียบกับความงามของนางและความระลึกถึง

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๔ บท

ตอนที่ ๓ เหชั่นไม้ เมื่อการซ่อนความงามไม้ ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เปรียบเทียบกับความงามของนางและความระลึกถึง

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๖ บท

ตอนที่ ๔ เหชั่นนก เมื่อการซ่อนนกชนิดต่าง ๆ เปรียบเทียบกับความงามของนางและความระลึกถึง

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๗ บท

บทที่เรื่องกาํ ตัดตอนมาจากเรื่อง กาํ ตึํงแต่ตอนพญาครุฑอบเร้ามายาแห่งกาํในป่าสาท เมื่อบพากี้ข่าวพราศิ่งพญาครุฑ และบทตัดพ้อต่อว่าของนางกาํ ฉบับด้วยบทสั้นว่า

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๘ บท

บทที่สั้นว่า และ ให้ครวญ เป็นบทบรรยายความรักความอาลัยที่กู้ห้องจากนานาชาติ

ประกอบด้วยโคลง ๑ บท ก้าพย์ยานี ๗๙ บท

แล้วจบด้วย สระที่ อันเป็นบทบันชนิดหนึ่ง

คุณค่า

ภาษาที่เรื่องของเจ้าพ่อธรรมชัยเป็นภาษาที่ห่อโคลงเรืองสัน ๆ และนับว่าสันที่สุดเมื่อเทียบกับวรรณกรรมเอกในสมัยอยุธยาสองเรื่องที่ได้ศึกษาผ่านมาคือ โคลงกำสรวง และ สมุทรโขมคำนันท์ แต่ภาษาที่เรื่องฉบับนี้ที่ทรงคุณค่าที่สุดในด้านความงามและความรู้ไม่แพ้เรื่องอื่น ๆ ดังจะได้พิจารณาเป็นลำดับดังนี้

๑. คุณค่าทางด้านความงาม

ภาษาที่เรื่องฉบับนี้เขียนขึ้นด้วยภาษาไทยอย่างง่าย ๆ มีคำที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต เจนร ฯ ลฯ ปะปนอยู่เป็นส่วนหนึ่ง หรือถ้ามีอยู่ก็มักจะเป็นคำที่อ่านเข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องแปล แต่ความง่ายของภาษาที่มีได้ทำให้แห่งงานของวรรณคดีเรืองนี้ด้อยไปกว่าวรรณคดีเรืองอื่น ๆ ที่เดินไปด้วยศัพท์แสงอันวิจิตรและໂอ่อ อ่า ดังจะพิจารณาความงามของวรรณคดีเรืองนี้ดังต่อไปนี้

๑.๑ คำที่เลือกสรรใช้ ดังได้กล่าวแล้วว่าวรรณคดีเรืองนี้ใช้คำไทยง่าย ๆ เป็นส่วนมาก คำที่กว่าเลือกสรรมาใช้จึงเป็นคำที่ง่ายแต่ให้ความหมายที่ลึกซึ้ง เช่น สุคตาวงจันทร์ สุคตาวง จอมราวนากูณังอร บุชสุคตสาษสมารเจ้าคราครู วนิดา สายสวาย ธรรมส่วน แก้วพี่ เจ้าไฉนฉาย นวลสมรสายสุคตสวาย แก้วกานดา เจ้าคงทิพย์มณฑา พุ่มพวงดวงดอกพืช ไสเมงานหราณเสงี่ยน ขาวญเนตร สายสุคติ แม้วอันออกสายใจ สุคตสายใจ ธรรมวัย แก้วโภกมล เป็นต้น คำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่พังเข้าใจง่ายและยังเป็นที่นิยมใช้กันอยู่ ดังปรากฏอยู่ในบทเพลงสมัยนี้จุนนำมากนาย

๑.๒ เสียงเสนกระ

แรงงานของเสียงที่เลือกใช้ในวรรณคดีเรืองนี้ อาจจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑.๒.๑ สัมผัส สัมผัสที่ปรากฏในวรรณคดีเรืองนี้ ทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสในอันパイเราะ เช่น

“เรื่อยเรื่อยมารอนรอน	ทิพากຈະตกค้ำ
สนธยาจะไกล็คា	คำนึงหน้าเจ้าคราตรุ
เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง	นกบินเฉียงไปทึ่งหมู่
ตัวเดียวมาพัดดั่ງ	เหมือนพือยู่เดียว催化”

ความไฟเราะของสัมผัสอักษยร ในที่นั้นอกจากจะทำให้รื่นหูแล้ว ยังทำให้รู้สึกด้วยว่า ดวงอาทิตย์ค่อยลอดอย่างช้า ๆ เมื่อนั่นไม่เต็มใจ ส่วนอกก็นินไปอย่างเหงาแหงอช เหมือนกับความรู้สึกของกว่าที่ถูกทอดทิ้ง

๑.๙.๒ ลีลาจังหวะ ลีลาจังหวะเต็มไปด้วยความหมายสมกับก้าพที่บรรยาย เช่น ตอนที่บรรยายภาพเรือต่าง ๆ ซึ่งกำลังเด่นไปตามน้ำ จังหวะของภาพยังเต็มไปด้วยความคึกคัก ดังความว่า

“คนตุรน่องอถ	ก้องกາเหลพลแห่โใหม
ให้ยีกรีกครินโครน	โสมนัศชินรันเงิงพล”

จังหวะในตอนนี้กระชันไปตามลีลาของเรือที่เด่นไปอย่างรวดเร็ว กรณีแล้วผู้อ่านก็จะรู้สึกเหมือนกับว่าเรือค่อยลอดความเร็วลง กล้ายเป็นทอกล้ำอย่างอ้อข้อง เพราะคำบรรยายที่ว่า

“พิศพรรณปลาว่าไยกแล้ว	คิดถึงเจ้าเสรีอารมณ์
มัตสยาบั้งรุ้ชນ	สาสมใจไม่พามา”

จังหวะในตอนนี้ชั่ลงด้วยการใช้สัมผัสอักษยรน้อยลง รวมกับความรู้สึกของกว่าที่รันเงิงอพักหนึ่ง แล้วก็กลับเศรษฐลงเมื่อนกขันนาได้ว่าตนขาดอะไรไปอย่างหนึ่ง

๑.๙.๓ การเลียนเสียงธรรมชาติ เสียงธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ ลากาสายลม สายน้ำ เสียงสัตว์ เสียงมนุษย์ ฯลฯ ล้วนแต่ช่วยทำให้เกิดชีวิตข่าว ให้ด้วยความเมื่นจริงขึ้น ดังคำบรรยายที่ว่า

“เรือครุฑบุคคลาคหัว	ล้วลอดยามาพาผันผายของ
พลดพายกรายพายทอง	รังสิงไห่เที่ยวเม่น”
“นกแก้วฉัวแจ่มเสียง	จังไม่เรียงเคียงคู่สอง”
“เสียงสรวงสรรรชน์	เสียงแก้วฟุ้กเสียงไคร”

๑.๒.๔ การเล่นคำ การใช้คำพ้องเสียงในที่ใกล้กัน เพื่อให้ความหมายสัมพันธ์กันก็นับได้ว่าเป็นแห่งจงอย่างหนึ่ง เช่น

“แก้มชาช้าๆ ใครต้อง	อันแก้มน้องชาเพราแซน
ปลาหากหักข้อกวน	เหมือนหักพทจากนอง”
“เนื้ออ่อนอ่อนแต่ซอ	เนื้อน้องหวานอ่อนฟังกาย”

ในที่นี้ก็จะเล่น ชื่อปลา กับพฤติกรรมและความรู้สึกของคนที่ดื่มด่านางได้อย่าง กلامกลืน

๑.๓ ความหมายอันไพเราะกันใจ

ความหมายอันไพเราะกันใจของวรรณคดีเรื่องนี้เกิดขึ้นได้จากเหตุผลหลายประการ ดังจะแยกกล่าวเบื้องหนึ่งๆ ดังนี้

๑.๓.๑ อุปมาอุปนัย คือความงามอันเกิดจากการเปลี่ยนเที่ยบ เช่น

“สุวรรณหงส์ทรงกุหลาบ	งอนชดซ้อบลอบหลังสินธุ
เพียงหงส์ทรงพระมหาทูร์	ลินดาศเดือนเตือนดาวน์”

ในตอนนี้ผู้อ่านจะเห็นตามของเห็นภาพเรื่องอันอ่อนช้อย และมีลักษณะล่องลอยอัน ส่งงามราวกับหงส์ อันหงส์อ่อนช้อยธรรมดานั้นก็นับว่าคงงามมากอยู่แล้ว แต่เมื่อนั่น หงส์อ่อนเป็นพาหนะของพระพรหมซึ่งย่อมต้องมีความงามเหนือกว่าหงส์ทั้งหลาย เสี้ยงอีกเช่นนี้ ภาพของเรื่องล้ำนี้จะมีความงามสักเพียงไหน

ในส่วนที่เกี่ยวกับนางอันเป็นทั้งกันนั้น กว่าได้เปลี่ยนเที่ยบไว้อย่างดงามว่า

“เห็นผู้งมงลงพ้อน	คิดบังอรร้อนรำกราย
สร้อยทองข้อมืองชาย	เหมือนสายสวากหานาคดวนวยชง

ผู้อ่านจะรู้สึกได้ว่า นางมีลักษณะรื่นราษฎร์ ส่งจิตใจ และดำเนินการอย่างมีความรู้สึกรักใคร่ งานของตนเอง ซึ่งก็ได้แก่ถัดกับภาระของบุญรำพแทนที่นำมาเปรียบเทียบันนี้เอง

๑.๓.๒ การใช้สัญญาณภาร์ การใช้รูปธรรมแทนนามธรรมทำให้ผู้อ่านต้องใช้ความคิด และเนื้อคิดได้ ผู้อ่านย่อมจะเข้าใจกับความงามที่สันโดษ ของคำว่าใจนั้นได้ดี ดังเช่นตอนที่กวีบรรยายว่า

“คอมพัดกัลเตเมฆเกล่อน

พ้าลันเลื่อนແລນແສງພរຍ

គតកកពໂປຢປາຢ

ສាយសិន្តុនុងកំងចារា”

ซึ่งก็เป็นการใช้ความรุนแรง คิดค้นของ ของธรรมชาติ อันได้แก่ พาข ฝน พากะนอง กระแสน้ำ เข้ามาเป็นด้วยแทนของอารมณ์อันกระเจิดกระเจิงของชาช หลงยาม เมื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศกัน การใช้สัญญาณเช่นนี้ทำให้ภาพที่อาจจะเป็นอนาจารกลายเป็นศัลป์ไปทันที

๑.๓.๓ การกล่าววนกันจริง การกล่าววนเกินจริงเป็นวิธีการที่ใช้แสดง อารมณ์อันรุนแรงของกวี เพื่อให้ผู้อ่านได้พลองรู้สึกตามไปด้วย นับว่าเป็นวิธี การที่กวีไม่สามารถคิดไม่อาจจะหลอกเลียนได้ กวีแต่ละคนต่างก็พยายามสร้างความ อันโดยโคนต่าง ๆ มาอ้างเพื่อให้ผู้อ่านเห็นใจ เจ้าพ้าธรรมดิเบศทรงใช้คำง่าย ๆ กล่าววนจริงได้อย่างลึกซึ้ง เช่น

“ພປរមាតហាហាយុណក

ເພរាជុងវកចោះសាយសុរ

ເហោយដែនីជីជួន

អំនកតុវរោងអំឡុងវិ

“ໄឃយុវនគរូរិករោង

ឯកដឹងផំល៉ាងខ្លើ

នងននុនអំនុញី

សំចែងសុខទុកគេលា”

“រិំយុវន្តាតាតក

អករីនរុំគំងសុុមិរ

“ແព់ខោះពោះកំបែន

កតាកតិនិមិត្តុប៊ែនអំណិត

ខាយឱីនិងដែនី

ឱម៉ែនីនិងកំរុង

๑.๓.๔ การกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ความรู้สึกชาบชังของผู้อ่านนอกจากจะเกิดจากความอันโน้ม遁พิสัยการค่างๆ แล้ว การกล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็ให้ความงามได้อย่างเด่นชัดเช่นกัน เช่น

“พิศรุปกี่น่ารัก

พิศพัตตรกีน่าชม

อ่อนแอนอรเออกลอม

ชมขวัญอ่องด้อยดาย”

ความในตอนนี้ไม่มีอะไรผิดประหาดมหัศจรรย์ เป็นการกล่าวชมกันอย่างง่าย ๆ ชัดๆ และให้ภาพที่ชัดเจน

๑.๓.๕ การบรรยายอย่างต้องด้วยความ คำบรรยายมั่งคงนี้

ความหมายชื่อนอยู่นอกเหนือไปจากคำที่ปรากฏ ผู้อ่านต้องพิจารณาต่ำความใจ จะมองเห็นสิ่งที่กว้างແงฟไว้ในแต่ละวรรค เช่น

“ฝันดูกยกน้อง

พัวร้องด้องເອາະນຳ

ชิดเชือนเนือนวลดำ

อ่อนลุมญูนอกເວັນ”

สิ่งที่ແงฟอยู่ก็คือ ความมั่นใจ ความปลดปล่อย และความอบอุ่นที่นางพึงจะได้รับจากกว่า ไม่ว่าฝนหรือพากไม่อาระมาระกายเกื้องงามได้ เพราะความยิ่งใหญ่ของกวีนี้เห็นอกว่าอ่านอาจทึ่งปวงของธรรมชาติ สิ่งที่กวีไม่ได้เขียนคือ “ภายใน อ้อมแขนและอ้อมอกของกวีนั้นบ่อมอบอุ่นและปลดจากภัยพิบัติทั้งปวง ด้วย เดชานุภาพของกวีนั้นเอง” อย่างไรก็ตามผู้อ่านไม่จำเป็นต้องต่ำความเห็นอนๆ กัน หรือต่ความเห็นอนกับใจว่าเพราะอาจมองกันคนละแบบ แต่สิ่งที่เห็นอนกันก็คือ ความที่ได้นี้เป็นแรงงานแห่งหนึ่งของวรรณคดี

๑.๓.๖ การบรรยายอย่างเห็นน้ำใจ การ คือการใช้คำบรรยายจน

ผู้อ่านมอมมองเห็นความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์นั้นๆ เช่น

“สุบรรณแพลงเดชด้วย	บันบน
กางปักบังสรุยน	มีดฟ้า
ร่อนลงสู่ไฟชนต์	ป่วงค์มาศ
เข้านั่งแอบนบุญเกล้า	แบบเนอนวลสมร”

สองบทแรกแสดงความหมายของความมีพลังอ่อน弱 ความกร้าว 強 ความแข็งกระด้าง ความอวดดี ความลำพอง ความหัวหาญ ความดุดัน ความร้อนแรง ฯลฯ ส่วนบทสุดท้ายแสดงความหมายของความนุ่มนวล ความอ่อนโยน ความน่าดูน้อม อ่อน ความหมายสองกลุ่มนี้ลักษณะขัดแย้งกันอย่างเห็นได้ชัด แต่กว่าก็สามารถรวมความหมายที่มีข้อขัดแย้งกันให้มารวบกันอยู่ในโครงบทเดียวกันได้ด้วยการใช้สะพานคือข้อความว่า “ร่อนลงสู่ไฟชนต์ ป่วงค์มาศ” อาการ “ร่อน” เป็นอาการที่จำเป็นต้องใช้พลัง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นอาการที่มีลักษณะนุ่มนวล ในทันทีพญาครุฑแสดงอาการ “ร่อน” หลังจากได้แพลงถูกชาดเชือย่างรุนแรง เช่น บินสูงเหนือผู้อื่น หรือการบกนั่งพระอาทิตย์จนห้องพ้ามีดี ภัย เมื่อร่อนแล้วพฤติกรรมต่อไปของพญาครุฑก็มีลักษณะนุ่มนวลอ่อนโยนเช่นเดียวกับอาการร่อน คือ “แบบเนอนวล”^(๓๓)

ในตอนนี้อ่านจะมองเห็นภาพพญาครุฑที่เฝ้าโหนมาด้วยความรุนแรง อาหาญ ครึ่นแล้วก็ค่อยผ่อนคลาย “ร่อน” ลงมาสู่ปราสาทของนางสาวก ท้ายสุดอาการของพญาครุฑก็เปลี่ยนไปเป็นความอ่อนหวานนุ่มนวล ผิดแผกจากอาการแรกที่เห็นเป็นคนละคน ผู้อ่านจะมองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านกริยาอาการ และอารมณ์ของพญาครุฑ

๑.๓.๗ การบรรยายที่ทำให้เห็นได้ด้วยความรู้สึก ดังเช่นตอนที่กว่ากันว่ากันนั่งว่า

(๓๓) ชาลีรา สักยาภัณฑ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒๒-๒๒๖

“ຂາວສຸດພຸດຈົບຈັນ

ທັງວັນເຫັນນັກ

ເຈັ້ນສັນພົມສັກດີ

ແຕ່ພົກເຂົາຄົນເດືອນ

ເປັນກາຣີແຜ່ຄວາມຮູ້ສັກ ແລະສັດຖະກິດຂອງທຸກໄດ້ເປັນບ່າງດີ ນາງນັ້ນຍັນ
ບໍລິສຸດທີ່ມີຜ່ອງ ກອບປົວຍກວັບພົມສິນຂ່າຍອາຂະໜາຍໄດ້ທັງຄຸນສົມນັດ ຮູ່ສົມນັດ
ແລະກວັບພົມສົມນັດ ສ່ວນກວ່າກ່ຽວງານນັ້ນຕົກສັກດີອັນສຸດລົງໝາດພະນາກອຸປະກອງ ດ້ວຍ
ຄຸນສົມນັດອັນເໜາະສົມຄ້ວຍກັນທີ່ສອງຜ່າຍນີ້ ໄນນັ່ງໃຈນີ້ຢູ່ສົມນັດໄປສຽກໃດມາແລ້ວພານ
ຮລຍ ແຕ່ກຳນົດຮ່າຍໃນນາທີ່ສອງກຳໄຫ້ຜູ້ອ່ານວູ້ຈົງດີຈີໃຈອັນອັງວັງເປົ້າເປົ້າເປົ້າ
ຂອງຜ່າຍທູງໄດ້ເປັນຍ່າງດີ ເພົ່າ “ທັງວັນເຫັນນັກ” ຂຶ່ງອາຈະເປັນພະຍານາງ
ເປັນທີ່ໄປປະປານຂອງພະນາກຍັດຕີຍົມກາຈົນຜູ້ອ່ານພາກນັ້ນອັຈນວິຊາ ອັນເປັນພົດໄຫ້
ນາງໄວ້ຄວາມສຸຂ ແລະໃນທ່ານກຳຕາງຄວາມເດີວັດຍ ສັນຫວັງຂອງນາງນັ້ນເອງ ບັນນີ້
ໄກຮັກຄົນທັນຂັງທຽບສັກດີອັນສຸດໄດ້ແບບສາງກາພັນນັ້ນວ່າ “ພົກເຂົາຄົນເດືອນ”
ຄວາມຮັກອັນເວັນລັບແລະລັກລອນນີ້ເອງທີ່ສ່ວັງຄວາມຮູ້ນ້ຳໜ້າຫວ້າໃຫ້ແກ່ທີ່ສອງຜ່າຍຂັນ
ລົມສັນຖຸກໍສົ່ງ ແນ້ວ່າຄວາມຕາຍ ແລະຜູ້ອ່ານກໍຈະຮູ້ສັກເກີດຕານໄປດ້ວຍ ດ້ວຍກໍາ
ນຽມຍາເພີຍສອງນາກນັ້ນເອງ

๑.๓.๔ ກາຣກລ່າວ້າ ນອກຈາກຈະເປັນກາຣເລີນກໍາແລ້ວຍັງເປັນກາຣ
ເນັ້ນຄວາມໃຫ້ເຕັ້ນຫັດຢືນຂຶ້ນອັກ ເຊັ່ນ

“ເພງາຍວາຍເສພຍ່ຽສ

ແສນກຳສົງຄອດໂອ໇ຈາ

ອົມຖຸກໍຂົມໜຸນາ

ອົມໄສກາຫຼັນອອງຈລດ”

ຄໍາ “ອົມ” ແສດງຄວາມໝາຍວ່າ “ເຕີມເບີນ” ແລະສົ່ງທີ່ “ເຕີມເບີນ” ໃນກົນກ
ກີ່ຄວາມທຸກໆທີ່ ກວ່າໃຈຄໍາ “ອົມ” ຂ້າກັນກີ່ເພື່ອທີ່ຈະເນັ້ນໃຫ້ເຫັນວ່າມີຄວາມທຸກໆທີ່ຢ່າງ
ໄຫຼຸ່ງກວາງ

ໃນແນ່ງທີ່ເກີ່ວຍກັບຄວາມຈານ ກວ່າກີ່ໃຊ້ຄໍາຫຼັກຕົວຍເກນີຄອັນເດືອນຄົນ ເຊັ່ນ

“ງານທຽງວັດຈັງວາດ

ງານນາງຍາຫາທາດກຽກກວາຍ

ກົມພຣມຍົມແບ່ນພຣາຍ

ງານຄໍາຫວານລານໃຈຄວິດ”

๒. คุณค่าทางด้านความรู้

ความรู้ที่จะพึงหาได้จากการอ่านเรื่องนี้อาจแบ่งกล่าวไว้ดังนี้

๒.๑ เรื่องการเหี่ยวอ ในการพย์เหี่ยวของเจ้าพ้าชรุณชิเบศ ปรากฏว่ามีคำอยู่ ๒ คำ ที่เขียนกำกับอยู่หน้าโคลงและภาพบันทึกว่า “ช้าวางห่” และ “มูละห่” และบทส่งท้ายมีข้อว่า “สวะหោ”^(๓๓) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสั่นนิมฐานว่าเป็นชื่อของภูมิทัศน์ ชนิด ส่วนถักนoduleการเหี่ยวของไทยนั้นแต่เดิมมา มีอยู่ ๒ ประเพก คือ เหี่ยวใน การพระราชพิธี เช่น เหี่ยวพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดินแม่อสตีพญายาตราทางชลมารค ริมน้ำ หรือที่เวียกว่า “เหี่ยวหลวง” และ เหี่ยวหัวแม่น้ำเรือเหี่ยวเครื่องกันใน ที่น้ำเมือง หรือที่เวียกว่า “เหี่ยวเล่น” บทเหี่ยวกระบวนหลวง แต่ในราษฎรใช้บกันนิดเท่าไม่ปรากฏ สรุนบทเหี่ยวของเจ้าพ้าชรุณชิเบศเป็น บทเหี่ยวเล่น ซึ่งทรงแต่งไว้ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา คงจะทรงไว้สำหรับเหี่ยวพระที่นั่งของพระองค์เอง เวลาตามเสด็จฯ ฯ พะนาท ออจากจังหวัดพระนคร หรืออยุธยาเวลาเช้า พอยืนก็ถึงท่านเจ้าสนุก^(๓๔)

๒.๒ เรื่องกระบวนพญายาตราทางชลมารค บทเหี่ยวตอนที่หนึ่ง คือ เหี่ยมกระบวนเรือนนั้น ปรากฏชื่อเรือต่างๆ หลากหลาย ตั้งแต่เรือรัตนพิมานชัย จนถึง เรือเลี่ยงพาให้ญี่ สมเด็จฯ เจ้าพ้ากุนพระยานริศราณุวัตติวงศ์ ได้ทรงศึกษาเรื่องกระบวนเรือในการพย์เหี่ยวอันเกี่ยวกับกระบวนพญายาตราเพชรพวงในสมัยสมเด็จพระนราธิปัมหาราช ดังนี้

กระบวนเพชรพวงในครั้งนั้นจัดเป็น ๘ สาย เดพะตอนไกลี่^(๓๕) เรือพระที่นั่ง ความจุร่องควาชะเรียกว่า วงร่วงกระบวนเป็น ๘ สาย สายละสามบีนร่วง^(๓๖)

(๓๓) ทำนองเหี่ยงกล่าวว่าจะพึงได้หากแผ่นเสียงของภูมิที่ลีปาก

(๓๔) ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา “อธิบายทำนາเหี่ยว”
เจ้าพ้าชรุณชิเบศ (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), หน้า ๓๓๓-๓๓๔

หรือสายพระราชยาน สายในช้าขวabe็นริวเรอแห่ เรียกว่าสายคุ้มแห่ สายนอกช้าขวabe็นริวเรอ กัน เรียกว่าสายกัน ส่วนระเบียบกระบวนนั้นขัดแย้งของมัน ๔ ตอน ตอนหนึ่งเรียกว่ากระบวนดอยกันน้ำ (ได้แก่ที่หารกองนอก) มีเรอพิมาต ๓ คู่ เรือแข ๕ คู่ น้ำจัน ๑๐ คู่ เรือรุปสัค๊ ๒ คู่ ถัดมาถึงเรือรุปสัค๊อีก ๑ คู่ เป็นเรือประดุหน้าชั้นนอกกันกระบวนนอกหน้ากับกระบวนต่อไป ตอนที่สองเรียกว่ากระบวนในหน้า กระบวนด้วยเรือรุปสัค๊ ๑๒ คู่ แล้วเป็นเรือเอกชั้น ๑ คู่ เป็นเรือประดุหน้าชั้นใน กับกระบวนในหน้ากับกระบวนต่อไป ตอนที่สามคือ กระบวนพระราชยาน ซึ่งประกอบไปด้วยเรือกงหลาดลำ ลำไปเป็นเรือเอกชั้น ๑ คู่ เป็นเรือประดุหนังชั้นใน กับกระบวนพระราชยานกับกระบวนต่อไป ตอนที่สี่ คือ กระบวนในหลัง มีเรือพระที่นั่งเอกชั้นเรียงกัน ๒ ลำ คือ เรือพระที่นั่งกรมพระราชวังบวรฯ กับ เรือพระที่นั่งเจ้าต่างกรม ทั้งสองลำนี้อยู่ในสายกลาง ส่วนสายในช้าขวามีเรือรุปสัค๊ ๑ คู่ ลำไปเป็นเรือรุปสัค๊อีกคู่หนึ่ง เป็นเรือประดุหนังชั้นนอก กับกระบวนในหลังกับกระบวนต่อไป ตอนที่ห้า คือ กระบวนนอกหลัง มีเรือแข ๓ คู่ เรือพิมาต ๒ คู่ นอกจากนั้นก็จะมีเรืออื่นๆ อัญในริวต่างๆ อิกเป็นระยะๆ รวมทั้งสิ้นเป็นเรือ ๑๑๗ ลำ (๓๖)

ส่วนเรือกระบวนแห่ในภาพเป็นเรือของเจ้าพิการมหินทร์ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จฯ เจ้าพิการมหราชนรัตนรุํดศิริวงศ์ไค้ทรงอธิบายว่า มีจำนวนต่างๆ ดังนี้ (๓๗)

๑) เรือคัน เป็นเรือกง ออกชื่อไว้ ๕ ลำ คือ เรือครุฑ เรือหงส์ เรือครีสมรรถชัย และเรือไกรสรมุน

(๓๖) นริกรานุวัตศิริวงศ์, สมเด็จฯ เจ้าพิการมหราชนรัตนรุํดศิริวงศ์ไค้ ทรงดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ (พรานา: กรุงศรีฯ, ๒๔๐๔), ๗๗ - ๗๗

(๓๗) เรืองเกียกัน, หน้า ๒๒๐ - ๒๒๕

๖) เรื่องมีกระถังเส้า ทรงกับเรือตงทแห่น่าเด็ดดี

๑) เรื่อเหล่าแสนยากร เป็นเรือรุปสัตว์ ระบุชื่อไว้ว่า ราชสีห์ ม้า สิงห์ นาค มังกร เสียงผา และ นกอันทรี เรือรุปสัตว์เหล่านี้คงมีทม坳อยู่ ๒ ทาง คือ ทางเหนือ เนื่อง นิรุปสัตว์ปราภกอยู่ที่ปราสาทนครวัด ยังเป็นรูปหน้างส์ หน้านาค หน้าหมาจงกร เป็นต้น แต่ไม่มีความหมายเป็นพิเศษ นอกจากเพื่อ ความงามท่านนี้ อีกทางหนึ่งคือ ทางอนเดช ซึ่งทำขึ้นตามเครื่องหมายประจำทัว- บุนรถ แต่ไทยมาทำกับเรือ เช่น เรือเสนาบดีกระบรรลุวงมหาดีไทยทำเป็นรูปราชสีห์ เรือเสนาบดีกระบรรลุวงกลาโหมทำเป็นรูปปศุสีห์ แต่ก่อนนี้ถ้าตัวเสนาบดีมีได้ตาม เสเด็จ เรือก็จะไม่ได้เช้าร้า ต่อมามีเสนาบดีจะมีได้ตามเสเด็จก็เกณฑ์อาเรือไป ด้วยเพื่อความพร้อมเพรียง

๒) เรือร้า จัดเป็นรากกลาง ร้าในชัยขาว ร้านอกชัยขาว รัวหมายความ เป็นเส้นเป็นสายหลาดายเส้นหลาดสายเรียงนานกัน บรรดาเรือทุกลำที่ต้องเกณฑ์ เข้ากระบวนเรือเป็นเรือร้าทั้งสิ้น และเรือกระบวนโดยมากก็มีชงประจำเรือ จึง สมกับคำทว่า “เรือร้าทั่วชั่งสลดอน” ดังที่ปราภกในกาพย์เห็นนั้น

๒.๓ เรืองธรรมชาติวิทยา ได้แก่ความรู้เรืองสัตว์และพวรรณไม้ ต่างๆ ที่ปราภกในบทเห่ชุมปลา บทเห่ชุมนี้ และบทเห่ชุมนก แม้จะไม่ใช่ ความรู้ที่ละเอียด แต่ก็ทำให้มองเห็นลักษณะโดยทั่วไปของสัตว์และพวรรณไม้ ต่างๆ ที่ทรงออกนามไว้ บางชนิดก็ปราภกเพียงชื่อ เพราะในบัญชีน่าดูได้ยาก หรือหาดูไม่ได้เสียแล้ว เช่น ปลาคางเบื้อน ปลาหัวเกศ เป็นต้น

๒.๔ เรืองจักรรยนคดื่น เท่าที่ปราภกน้อย ๒ ตอนคือ บรรยายบ้ำหินพาน์ จากตอนหนึ่ง ใน ไตรกูนพะร่วง และ จากเรือง กาก ขันเป็นชาดกเรืองหนึ่ง ตัดตอนมาเฉพาะเมื่อพญาครุฑลักษณะน้ำก็ไปปั้งวิมาน-

ฉบับด้วย แต่เป็นการนำเอาเหตุการณ์ในวรรณคดีกับเรื่องราวชีวิตส่วนพระองค์เข้ามาเขียนปะปนกัน

ผู้แต่ง และ สมัยทั้งสอง

ภาพที่เห็นอีก เป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ทรงพระนิพนธ์ขึ้นไว้ เมื่อรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบูรพา บางตอนอาจจะมีการแก้ไข หรือเพิ่มเติมเข้ามาในสมัยหลัง แต่ที่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น เช่น บทที่สั้นว่า และเหตุราษฎร และบางตอนใน เหตุชุมปลา มีคำว่า “ทรงแบลล” และ “ทรงเชก” ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศเอง หรืออาจจะเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาสปุทธิ^(๓๘) บางตอนมีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นของเก่าที่เมืองก่อน เช่น เหตุร่องกาก อย่างไรก็ตามยังไม่มีหลักฐานใดหนักแน่นพอที่จะยืนยันได้ว่าตอนใดเป็นงานของกวีนانونจากเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ไชยเฉยญสุริวงศ์ มีพระนามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า “เจ้าฟ้ากุ้ง” เป็นพระราชนัดดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบูรพา โภค และสมเด็จพระพันวัสสาอินทรา ชั้นโปรดฯ ให้สถาปนาเป็น กรมหลวงอภัยนุชิต เป็นพระมารดา เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงมีพระภคินีร่วมพระชนนี้อีก ๒ พระองค์ รวมเป็น ๔ พระองค์คือ เจ้าฟ้าหญิงบรม (กรมขุนเส็นนุรักษ์) เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ เจ้าฟ้าหญิงธิดา เจ้าฟ้าหญิงรัตน์ เจ้าฟ้าหญิงสุริวงศ์ เจ้าฟ้าหญิงสุรยา เจ้าฟ้าหญิงนุ่น หรือ อินทสุดาวดี และทรงมีพระเจ้าน้องยาและน้องนาง ทั้งพระชนนี้อีกหลายองค์ เมื่อสมเด็จพระราชนัดดาได้สังเวยราชย์แล้ว โปรดฯ ให้

(๓๘) เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ (พระนคร: กรมก่อสร้าง, ๒๕๐๕), หน้า ๖๗ - ๖๙

สถาปนาพระอิสริยศเจ้าพ้าธรรนธิเบศเป็นเจ้าพ่อต่างกัณ นี้พะนາมว่า เจ้าพ่อ
กัณขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๖

เจ้าพ้าธรรนธิเบศทรงมีเจ้าพ่อชาย “ลูกพี่ลูกน้อง” ซึ่งควรกล่าวถึงอยู่
พระองค์หนึ่ง ก็คือ เจ้าพันเรนทร์ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์ เป็นสมเด็จพระเจ้า-
ลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ และเป็นสมเด็จพระ-
เจ้าหลานเชื้อในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวบรมโกศทรงโปรดปรานรักใคร่มาก แต่เจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์
ทรงดีใจอก忿ว่าเป็นพระภิกษุในพระบวรพุทธศาสนา เมื่อสมเด็จพระเจ้า-
ท้ายสระโปรดช่วยเหลือ ก็โปรดฯ มอบราชสมบัติให้แก่เจ้าพ่อภัย พระราชน-
โภรสอ กองก์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่ง
พระมหาอุปราช ไม่พอพระทัย และตรัสว่าถ้าโปรดฯ มอบราชสมบัติให้แก่
เจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์ จึงจะขอนถวาย สมเด็จพระมหาอุปราชกับ^๑
เจ้าพ่อภัยจะได้รับพุ่งเบงสมบัติกันดี และในที่สุดเจ้าพ่อภัยพ่ายแพ้ พระ-
มหาอุปราช ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วน
เจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์คงประทับอยู่ในวัดยอดเกะ นิตาภานวช ศรี
เหตุน เจ้าพ้าธรรนธิเบศซึ่งทรงเกรงว่าเจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์จะเป็น^๒
ศัตรูราชสมบัติ และคิดหาทางกำจัดอยู่ตลอดมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๘ ขยะที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศประชวรและ
ประทับอยู่ในพระราชวัง เจ้าพ้าธรรนธิเบศครัวรัตใช้ให้พระอัคราของพระองค์เอง
ไปทูลลงนิมนต์เจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์ให้เสด็จเข้ามาเยี่ยมพระ-
อาการ เมื่อเจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์เสด็จมา เจ้าพ้าธรรนธิเบศก็ลองให้
คำชี้ช่วงพันจนจ้วงขาด แต่เจ้าพ่อฯ กัณขุนสุวนทรพิทักษ์มิได้ทรงเป็นอันตราย^๓
แต่อย่างใด เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงทราบก็ทรงพระพิโทจะเป็นอัน-

มาก เจ้าพัชรรณชิเบศทรงกล่าวพระยาจึงเสด็จไปผนวชอยู่ ณ วัดโภกแสง มีพระนายในสมเด็จฯ ว่า “สิ่งใด”

ในระหว่างที่ผนวชอยู่นี้ เจ้าพัชรรณชิเบศได้ทรงพระนิพนธ์วรรณคดีทาง พุทธศาสนา ๒ เรื่องคือ นันโนบันนกสุตรคำหหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๘ และ พระมหาลัยคำหหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๐ และในปลายปีนี้ กรมหลวงขกขันธุชิต พระชนนีประชวรหนัก ได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยไทยให้เจ้าพัชรรณชิเบศ และทรงหaltungอภัยนุชิตกิสันพระชนนี ต่อมาอีก ๔ ปี คือใน พ.ศ. ๒๓๘๘ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้โปรดฯ ให้สถาปนาเจ้าพัชรรณชิเบศขึ้นดำรง ตำแหน่งพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และโปรดฯ ให้ สถาปนาเจ้าพัชรรณชิเบศเป็นกรมขุนยิสารเสนี หรือ พิศาลาเสนี แล้ว พระราชทานให้เป็นอัครมเหสีของกรมพระราชวังบวรฯ นอจากพระอัครมเหสี พระองค์นี้แล้ว เจ้าพัชรรณชิเบศยังทรงมีพระชายาและเจ้าจอมหมื่นห้ามอีก หลายองค์และหลายคน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ขณะที่กรมพระราชวังบวรฯ กำลังประชวร เป็นพระโรคคุดทะราคออยู่ วันหนึ่งมีพระบังชูให้คำรายงานเอ้าวเจ้ากรม ปลัด- กรม นายเวรปัสดกกรม ในกรมหม่นจตุรสุนทร กรมหม่นสุนทรเทพ และ กรมหม่นเศพกัตติ มาลงโทษในฐานะที่ทำสูงศักดิ์ ด้วยเจ้ากรมเป็นหม่น แต่คง คันในกรมขึ้นเป็นขุน กรมหม่นทรงสามพระองค์เป็นพระราชโ/or สในสมเด็จฯ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและเป็นพระอนุชาต่างชันน์กับกรมพระราชวังบวรฯ และ คงจะเป็นด้วยเหตุนี้ กรมหม่นสุนทรเทพจึงทรงผูกอานาด ได้นำเรื่องรายงาน กล่าวขึ้นคุมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า กรมพระราชวังบวรฯ ต้องเสด็จ เเข้าไปเป็นชู้กับเจ้าพัชรรณชิเบศ พระมเหส่องค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บรมโกศ เป็นหลาภรรยา กรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรงรับเป็นสัตย์ตลอดมา

จังหวงคุกคงพระอาญาเนื่องในสันพระชนน์ ส่วนเจ้าฟ้าสัจวะดย์สักกุลพระราชน์
อาญาสันพระชนน์คำมีปด้วย พระศพของทั้งสององค์ได้ถูกนำไปฝังไว้ที่วัดอัน
มีวัดไชยวัฒนาราม ประมาณเวลาที่ทรงสององค์สันพระชนน์ครองระหว่างวันแรม^๔
๒ ค่ำ ถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ บกุน สปตศก พ.ศ. ๒๒๘๗ (๓๙)

พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมชาติเบศ กรมพระราชวังบวรมหาเสนาพิพักษ์ ๑๒
มีเรื่องอนไดบ้าง หาทราบตลอดไม่ แต่วะจะคิดอันเป็นพระนิพนธ์เหลือเชื่อมาก
มัคน์ มัคกัน

๑. บทเหffer ๔ บท
๒. บทเหffer ๕ ก้า ๑ ตอน
๓. บทเหffer สังวาสและเหfferร่าย อ่ายงลงบท
๔. กษพห่อโคลง นิราศหารโศก หรือ นิราศพระนาง
๕. กษพห่อโคลง นิราศหารทองแดง
๖. นันโทปันนทสุตรคำหลวง
๗. พระมาลัยคำหลวง
๘. เพลงข่าวงามบท

(๓๙) เรื่องเกี่ยวกัน, หน้า ๓-๔๒